

MENS EN DIER

Ter inleiding

195

O nze verhouding tot dieren is in de loop der tijd steeds ingewikkelder geworden. In de Westerse ideeëngeschiedenis, die de historische ontwikkeling boekstaft van het denken van intellectuelen van naam en faam over de relatie tussen mens en dier, was de Bijbel lang het overzichtelijke uitgangspunt. Genesis vertelt hoe God de mens de macht over de dieren gaf: 'heerst over de vissen der zee en over het gevogelte des hemels en over al het gedierte, dat op de aarde kruipt [...]'. En de mens gaf namen aan al het vee, aan het gevogelte des hemels, en al het gedierte des velds'. (Hoewel, zo eenduidig is de bijbel ook weer niet, lees de Groene Bijbel met honderden citaten over natuur en duurzaamheid erop na). Pas met Charles Darwin kwam er een einde aan de bevoorrechte positie van de mens, zijn verheffing boven het dier. In zijn theorie (1859) werd de mens deel van de natuur, onderworpen aan de evolutiewetten als alle andere dieren. De mens, zoogdier geworden, deelde voortaan een gemeenschappelijke voorouder met de mensapen.

Anders dan in de ideeëngeschiedenis hebben in de mentaliteitsgeschiedenis altijd de gewone, anonieme mensen centraal gestaan. Hoe gingen zij om met dieren? Kregen dieren in volksverhalen menselijke eigenschappen toegemeten? Hoe populair en (on)omstreden waren kwelspelen als katknuppelen en palingtrekken? Geloofden zij in het bestaan van mens-dier hybriden als zeemeerminnen of in ooievaars die baby's kwamen brengen? Welke verhalen vertelden zij elkaar over wolfskinderen, over dieren die het leven van een mens redden? Over taboedieren en fabeldieren, over troosthonden, weerwolven en heilige koeien? En welke aanhang had het vegetarisme?

Mensen hebben dieren aan het werk gezet, gecommandeerd, uitgebuit, omgebracht, gestraft, opgegeten, maar zich ook aan dieren gehecht, liefdevol verzorgd, vermenselijkt. Huisdieren moeten nu aan de slanke lijn doen, net als hun baasjes, en worden opgedirkt voor dierentoonstellingen. We lijden mee met wilde dieren, die al dan niet door toedoen van de mens sterven: walvissen die aanspoelen op het strand, edelherten die in het Oostvaardersplassengebied worden afgeschoten, een zeehondenbaby die door zijn moeder verlaten lijkt. En foie gras heeft haar onschuld verloren, niet in Frankrijk misschien, maar wel in Nederland. De tijd dat zeehondenjagers trots poseerden naast een immense stapel gedode zeehon-

den – zie de foto's in Hotel Van Der Werff in Schiermonnikoog – of adellijke heren naast een tableau van geschoten zwijnen en reeën: die tijd is voorbij. Maar het lijden van onzichtbare dieren in de bio-industrie is nog een geaccepteerde praktijk.

Het snel groeiende onderzoek naar de betrekkingen tussen mens en dier heeft in de afgelopen decennia een eigen etiket gekregen: *animal studies*. Het is een jong en bij uitstek interdisciplinair veld van studies naar *human-animal relations*. Behalve met de hedendaagse relaties houdt ze zich bezig met mens-en-dier in het verleden. 'Hoe we nu denken [over die relaties], in onze tijd met de Partij voor de Dieren en verregaande liefde voor het huisdier, heeft ongetwijfeld een voorgeschiedenis. Dat is – in al zijn breedte – het onderwerp voor vandaag'.

196

Aldus Jenny Reynaerts – dagvoorzitter én voorzitter van de Werkgroep De Moderne Tijd, die het jaarcongres organiseerde – in haar inleiding tot 'Mens en Dier', op vrijdag 15 december 2017 in de Doelenzaal van de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam, aan het Spui. In dit themanummer is een deel van de voordrachten, in een sterk gewijzigde vorm, te vinden. De negen sprekers kregen een uitnodiging om hun betoog om te werken tot een wetenschappelijk artikel.

Niet iedere spreker kon of wilde dat doen. Zo missen wij in dit themanummer de bijdragen van drie onderzoekers die wel op jaarcongres spraken: Erik de Jong (over de veranderende culturele posities van dieren en mensen tussen 1838 en 1940), Harry Kraaij (over geschilderde dierenportretten en de opkomende middenklassen) en Monika Baar (over transnationale blindengeleidehonden in Nederland en Zuid-Afrika). Maar we prijzen ons gelukkig met wat we wel hebben: bijdragen van Ilja Nieuwland, Peter Koolmees, Hanneke Ronnes, Leen Dresen en uit Tsjechië Lucie Sedláčková en Irena Kozmanová. Wij danken hen hartelijk voor de moeite die zij zich hebben getroost om hun voordracht om te werken tot een artikel, wij danken ook de organisatoren van het congres en de universiteitsbibliotheek voor haar gastvrijheid. Buiten het jaarcongres om ontving de redactie ook een artikel van Rick Honings, dat als zevende bijdrage in dit themanummer is opgenomen.

Ben de Pater